

УДК 334.732.6

4. Економіка та управління підприємствами

Д.В. Єременко

к.е.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

МІСЦЕ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В СИСТЕМІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. В статті проаналізовано сучасний стан розвитку фермерських господарств як складової аграрного виробництва. Досліджено вплив фермерських господарств на загальний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції. Висвітлено особливості розвитку галузей рослинництва та тваринництва у фермерських господарствах. Обґрунтовано необхідність оптимізації техніко-технологічного та організаційного забезпеченням сільськогосподарського виробництва у фермерських господарствах. Автор вказує на інноваційний характер розвитку фермерських господарств як основу їхньої конкурентоспроможності.

Ключові слова: фермерські господарства, аграрне виробництво, конкурентоспроможність, ефективність, підприємницька активність.

Abstract. The article analyses modern state of development of farms as part of agricultural production. The influence of farms in total production of agricultural products. The peculiarities of development of crop and livestock farms. The necessity of optimization of technological and organizational maintenance of agricultural production in farms. The author points to the innovative nature of the development of farms as the basis of their competitiveness.

Key words: farms, agricultural production, competitiveness, efficiency, entrepreneurial activity.

Аннотация. В статье проанализировано современное состояние развития фермерских хозяйств как составляющей аграрного производства. Исследовано влияние фермерских хозяйств в общий объем производства сельскохозяйственной продукции. Освещены особенности развития отраслей

растениеводства и животноводства в фермерских хозяйствах. Обоснована необходимость оптимизации технико-технологического и организационного обеспечения сельскохозяйственного производства в фермерских хозяйствах. Автор указывает на инновационный характер развития фермерских хозяйств как основу их конкурентоспособности.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, аграрное производство, конкурентоспособность, эффективность, предпринимательская активность.

Постановка проблеми. Сучасний етап функціонування вітчизняного аграрного сектору триває на тлі тенденцій глобалізації та інтеграції вітчизняних сільгоспвиробників у європейський економічний простір. Одним з наслідків даного в цілому позитивного процесу є поява загроз для суб'єктів середнього та малого аграрного підприємництва, рівень конкурентоспроможності яких не відповідає вимогам сьогодення. В цьому зв'язку надзвичайно важливим є дослідження рівня розвитку фермерських господарств, які є єдиною офіційно визнаною формою товарного виробництва, що створена на базі сільських домогосподарств.

Необхідно відмітити, що на даному етапі функціонування вітчизняного аграрного сектору фермерські господарства являють собою важливу складову в системі аграрного підприємництва, проте їхній вплив на загальний розвиток галузі не є визначальним. Водночас вітчизняне фермерство є за сучасних умов єдиною можливістю легалізувати товарне сільгоспвиробництво, яке сформоване на базі домогосподарств та має постійно створювати і реалізовувати конкурентоспроможну продукцію як запоруку забезпечення своєї подальшої життєдіяльності. При цьому слід враховувати надзвичайно важливе соціально-економічне значення самого факту функціонування малих форм аграрного бізнесу для існування українського села.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми сучасного розвитку вітчизняного фермерства знайшли своє відображення в працях В.К. Збарського, Ю.О. Лупенка, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука та ін.

Мета статті. Водночас, на нашу думку, потребують додаткового вивчення фактори, що визначають вектор підприємницької активності фермерських господарств. В цьому аспекті метою статті є аналіз впливу фермерських господарств на загальний стан вітчизняного сільськогосподарського виробництва, а також дослідження факторів, що формують структуру товарної продукції фермерських господарств України.

Виклад основного матеріалу. Специфіка функціонування фермерського господарства як суб'єкту аграрного підприємництва обумовлена його органічною природою, більшою значущістю соціальної складової у обранні предмету та напрямів діяльності, мотивації для її здійснення, ніж для звичайного сільськогосподарського підприємства. Необхідно зауважити при цьому, що саме фермерське господарство як соціально-економічна одиниця, як об'єктом впливу системи різне векторних факторів.

Зокрема С.В. Олексєнко виділяє наступну класифікацію чинників впливу.

1.Зовнішні, які не залежать від самих фермерських господарств, а визначаються спрямуванням господарської політики держави, а також здійснюють суттєвий вплив на діяльність фермерських господарств.

2.Внутрішні чинники формування виробничо-ресурсної і збутової програми фермерського господарства [5, с.251].

Результати аналізу динаміки питомої ваги посівних площ фермерських господарств в загальному обсязі лише підтверджують зроблені висновки. Так, протягом аналізованого терміну, частка земель, що використовується даними суб'єктами аграрного підприємництва, зросла з 13,8 до 14,8% в загальній структурі (табл. 1). При цьому слід відзначити позитивну динаміку по зернових культурах (зростання становило 0,6 пункти), соняшнику (0,5 пункти) та плодово-ягідних культурах (2 пункти).

Зростання частки площ під сою (на 2 пункти) слід, на нашу думку, розглядати скоріше у негативному аспекті, враховуючи небезпечні екологічні наслідки інтенсивного вирощування даної культури. Коливання питомої ваги по овочах та картоплі не має суттєвого впливу на загальну динаміку, а лише

відображає низький рівень господарської активності фермерів по даних галузевих напрямках. Таким чином, ми бачимо, що підприємницька активність вітчизняного фермерства в рослинницьких галузях сконцентрована переважно у виробництві зернових та технічних культур, де вони займають в загальній структурі сільгоспвиробників стабільні сильні позиції.

Таблиця 1

Динаміка питомої ваги посівних площ фермерських господарств в загальній структурі сільськогосподарських підприємств

%

Найменування культур	Рік						2015 до 2010, +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Зернові та зернобобові	14,9	14,6	14,8	15,1	14,9	15,5	0,6
Соняшник	19,8	20,4	20,3	20,3	20,4	20,3	0,5
Соя	16,1	22,2	15,7	17,0	17,4	17,9	1,8
Плодово-ягідні культури	4,7	5,0	5,4	6,0	6,0	6,4	1,7
Овочі відкритого ґрунту	3,0	3,5	2,8	2,4	2,5	2,1	-0,9
Картопля	0,7	0,9	1,1	0,9	0,7	0,6	-0,1
Разом	13,8	13,7	13,9	14,3	14,4	14,8	1,0

*Розраховано за даними Головного управління статистики України

Нажаль позитивні зрушення в сфері виробництва плодово-ягідних культур не мають визначального впливу як на загальний стан галузі в масштабі аграрного виробництва в цілому, так і в системі фермерських господарств, даючи підстави вказувати на дані показники лише як на можливі перспективні напрямки розвитку для вітчизняного фермерства, їхнього переходу на якісно інші принципи господарювання, пов'язані із необхідністю розробки середньо термінових планів, використання науково обґрунтованих техніко-технологічних методів економічної діяльності тощо.

Підтвердженням даного висновку є та роль, яку відіграють фермерські господарства на сучасному етапі свого функціонування. На протязі 2010-2015рр питома вага валової продукції, що вироблялася в даному сегменті аграрного підприємництва, в загальному обсязі збільшилася на 1,8 пункти і склала 7,9% (Рис. 1). При цьому аналогічне повільне зростання спостерігається як по рослинницькій, так і в тваринницькій галузях, де збільшення становило відповідно 1,7 та 0,2 пункти. Як бачимо, на сучасному етапі функціонування фермери намагаються лише адаптуватися до існуючих економічних умов, не маючи змоги реально вплинути на існуючий стан речей.

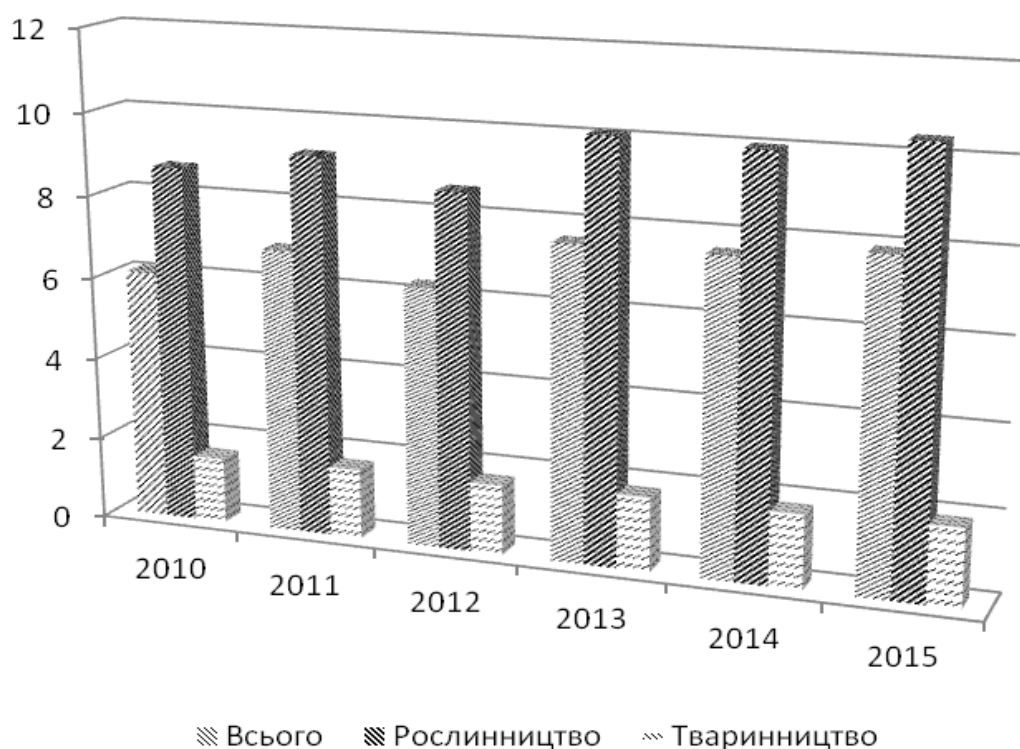

Рис. 1 – Динаміка питомої ваги фермерських господарств в загальній структурі валової продукції

Необхідно відзначити при цьому, що розвиток тваринницької галузі потребує більш суттєвих матеріальних та фінансових затрат, пов'язаних із необхідністю забезпечувати належний рівень утримання худоби та птиці, вирішення питання зберігання, переробки, транспортування та реалізації продукції, враховуючи її швидкопсувний характер. Також в окремих галузях тваринництва (птаківництво, напрями м'ясного скотарства) має місце активна

діяльність агропромислових комбінатів, які самостійно формують власну сировинну базу. Дані фактори здійснюють відповідний вплив і на структуру поголів'я худоби та птиці у фермерських господарствах.

Протягом 2010-2015рр частка даного сегменту аграрного підприємництва в своєму максимальному значенні не перевищувала 4% (3,9% - в свинарстві та 3,8% - у вівчарстві). В молочному поголів'ї відповідний показник за аналізований період не перевищував 2%, а в птахівництві – 1,5% (Рис.2).

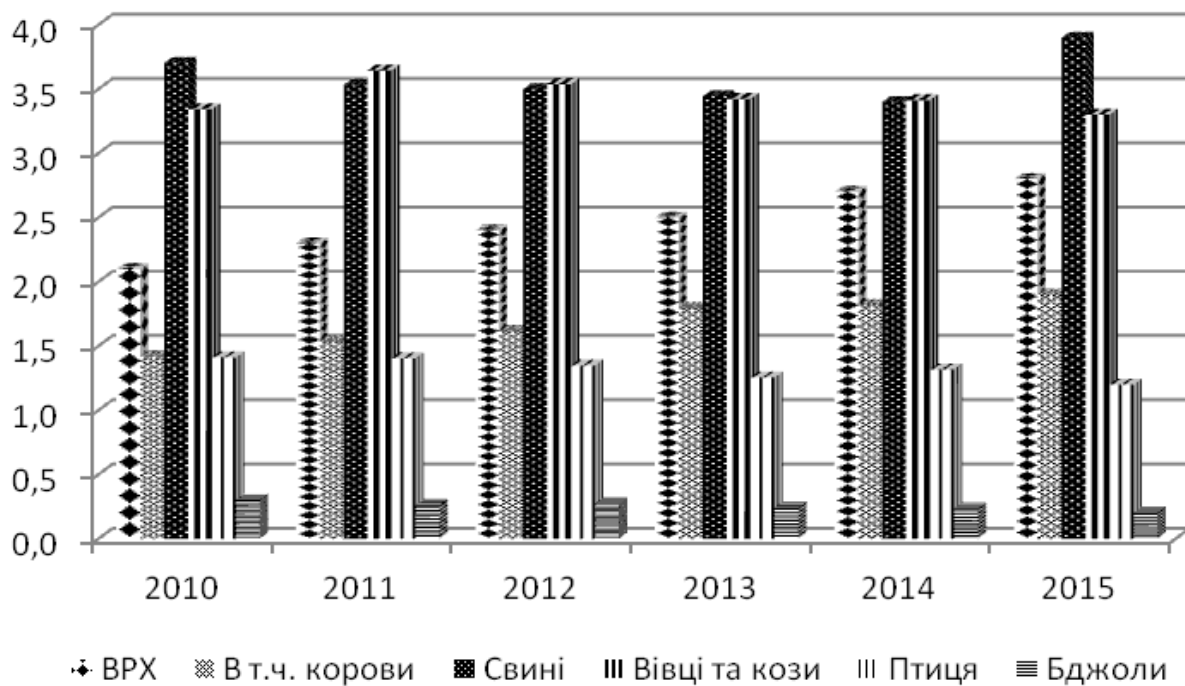

Рис. 2 - Динаміка питомої ваги поголів'я худоби та птиці фермерських господарств в загальній структурі

Дана ситуація впливає із самої соціально-економічної сутності фермерського господарства, що є товарно-підприємницьким, зберігаючи при цьому рис сімейно-трудового господарства. Відсутність належного матеріально-технічного забезпечення стримує інноваційний розвиток галузей тваринництва, ефективне функціонування яких передбачає активне використання сучасних наукомістких та фінансово затратних техніко-технологічних рішень.

Відносно високий відсоток свиногоголів'я пояснюється тим, що даний напрям тваринництва є привабливим для фермерів з наступних причин:

- порівняна швидкість оборення вкладених коштів;
- відсутність потреби у додаткових земельних площах для випасу худоби (на відміну від молочного скотарства та вівчарства);
- можливість використання наявних господарських споруд для вирощування свиней.

Разом із цим слід відзначити, що вітчизняні м'ясопереробні підприємства практикують створення власної сировинної бази, що, в свою чергу, обумовлює високий рівень конкурентоспроможності їхньої продукції. Аналогічна ситуація спостерігається у птахівництві, де переваги промислової організації виробництва призводять до того, що відсоток поголів'я птиці у фермерських господарствах не перевищує 1,4% протягом аналізованого терміну.

Аналіз динаміки поголів'я худоби та птиці фермерських господарств в перерахунку на умовні голови дозволяє не тільки дослідити тренди, що є характерними для сучасного розвитку галузі, а й визначити рівень конкурентоспроможності кожного виробничого напрямку, оскільки невід'ємними складовими функціонування фермерських господарств як підприємницької одиниці, є поєднання максимізації рівня товарності виробленої продукції із оптимальним співвідношенням затрат на виробництво і отриманим результатом.

Враховуючи зазначені обставини, основними напрямками функціонування тваринницької галузі у фермерських господарствах є свинарство (питома вага умовного поголів'я в загальному обсязі становить протягом аналізованого терміну понад 40%), молочне скотарство та птахівництво (аналогічні показники становили в середньому відповідно 15 та 10%) (табл.2). Необхідно відзначити при цьому, що в галузі птахівництва найбільш розвиненим є м'ясний напрямок, також фермерські господарства активно замаються вирощуванням птиці, яка потребує площ для випасу та здатна до само харчування (гуси, страуси тощо). В даній ситуації вони не відчувають конкурентного тиску з боку сільськогосподарських підприємств, де організація виробництва продукції птахівництва здійснюється на промислових засадах і передбачає утримання

птиці у клітках. Ще однією важливою особливістю розвитку тваринницької галузі у фермерських господарствах є достатньо стабільна чисельність поголів'я молочного стада, яка продемонструвала певне зростання свого значення протягом аналізованого терміну на 5 % або 2 тис.ум.гол.

Таблиця 2

Динаміка поголів'я худоби та птиці у фермерських господарствах України*

тис.ум.гол

	Рік					2015 до 2011, %
	2011	2012	2013	2014	2015	
ВРХ	103,0	109,9	111,8	103,7	106,3	103,2
В т.ч. корови	39,7	41,3	45,0	41,1	41,7	105,0
Свині	156,2	159,1	163,7	149,9	165,7	106,1
Вівці та кози	6,3	6,1	5,9	4,7	4,3	68,2
Птиця	56,4	57,7	57,8	56,3	50,8	90,1
Бджоли	1,5	1,6	1,4	1,3	1,1	73,3
Разом	363,2	375,8	385,7	356,9	369,9	101,8

*Розраховано за даними Головного управління статистики України

Це майже єдиний напрям в тваринництві (окрім бджільництва), де сімейні господарства товарного типу практично не мають конкуренції з боку великих сільськогосподарських підприємств. Водночас фактором, що стримує активне зростання даної галузі, є необхідність наявної матеріально-технічної бази, а також майбутня відповідність стандартам Світової організації торгівлі, що висуваються до організації виробництва та реалізації молочної та м'ясної продукції сімейними господарствами.

Висновки. На сучасному етапі розвитку вітчизняного аграрного виробництва набуває особливого значення питання забезпечення конкурентоспроможного функціонування фермерських господарств як специфічної складової підприємницької спільноти, діяльність яких тісно

пов'язана із соціально-економічним розвитком сільських територій. В статті зазначається незначний рівень впливу фермерських господарств на загальний обсяг ринку сільськогосподарської продукції. Вказується на необхідність оптимізації техніко-технологічного та організаційного забезпечення економічної діяльності.

Список літератури

1. Гнатишин Й.П. Доходи і видатки сільського населення: дис.... кандидата екон. наук: 08.07.02 / Гнатишин Йосип Петрович. — Житомир., 2005. — 191 с.
2. Лупенко Ю. О. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. - 2014. - № 7. - С. 26-38.
3. Малік М.Й. Перспективи розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях України / М. Й. Малік, Л. В. Забуранна // Економіка АПК. - 2015. - № 8. - С. 5-14.
4. Методичні рекомендації з організації сімейних ферм в Україні (на прикладі ферм з виробництва молока)/[Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, М.І. Кісіль та ін.]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – 60с.
5. Олексенко С. В. Основні чинники та фактори конкурентоспроможності фермерських господарств / С.В. Олексенко // Економічний простір: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2012. – №66.– С.249–260.
6. Саблук П.Т. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Саблук П. Т., Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. // Економіка АПК. - 2014. - № 7 - С. 26.